

КНІГА ЛІРЫКІ, ЯК МАСТАЦКАЕ ЦЭЛАЕ

„Вянок“ М. Багдановіча

Перажываньні і настроі поэты вельмі рознастайны, як рознастайна і само жыцьцё; у сапраўды таленавітым лірычным вершы яны, амаль, заўсёды арганічны, суцэльны і закончаны. У такім вершы і ідэя ў сваёй гордай постаці (хоць, праўда, найчасьцей пасьля доўгай упартай барацьбы) гарманічна зьліваецца з акордамі слоўных гучаньняў, якія радзіліся на звонкіх струнах перажываньняў поэты.

Амаль кожны poeta ў сваёй асобе двуісны,—у ім жывуць: чалавек-poeta і чалавек-грамадзянін, і, трэба падкрэсьліць, не заўсёды ў зладзе. Вось чаму ў жыцьці кожнага поэты ёсьць хвіліны будзёныя, прозаічныя, у якія ён нічым не адрозьніваецца ад кожнага „сьмертнага“, але апрача гэтых—у поэты ёсьць і ўрачыстыя хвіліны, дадзеныя толькі яму, хвіліны яго эмоцыянальнага жыцьця, у якія ўся яго істота ахоплена творчым полымем, у якія ён творыць новае жыцьцё і аздабляе яго васількамі красы, бо-ж яна і зьяўляецца, фактычна, канчатковай мэтай творчасьці кожнага сапраўднага поэты. Я адчуваю, што некаторыя „поэты“ пачынаюць моршчыцца і гатовы ўхапіцца за гэты выраз, як за „атэістычны“. Але-ж даруйце, гэта краса не для самое сябе, не для красы, а як вялікі соцыяльны чыньнік. Мастак слова-poeta, які хоча, каб творы яго адыгралі значную соцыолёгічную ролю, павінен схіляць чало перад красой, і падняцца „да тэй ідэальнасьці, якая дасягае свайго найвялікшага ўдасканаленьня, як вобраз Мадонны ў мастацтве Рафаэля“. Гэтымі апошнімі словамі не ўпадаю я ў містыцызм, а прыводжу іх усяго як вобразную ілюстрацыю, узятую з пэўнай гістарычнай кваліфікацыі.

Шлях поэты, ня ўсыпаны срэбнымі зорамі. Колькі творчых мук, колькі крыўды, горачы і смутку павінен перажыць poeta, пакуль выйдзе на ўласны сьветлазорны шлях. Кожны дзень яго сэрца крыва-віцца сьвежымі ранамаі за лёс братоў, сясьцёр, краіны і г. д. Затое „ён мае вялікае шчасьце лірычнага жыцьця. Асобныя вершы—толькі слоўныя сымболі гэтага жыцьця“. (А. Барычэўскі).

Бывае, што якая-небудзь праява выклікае шэраг блізкіх, але разам з тым і адменных у сваіх дэталіх перажываньняў і настройаў, вынікам якіх у поэты зьяўляюцца вершы, хоць тэматычна і родныя, але эмоцыянальна-формальна маюць розныя адценні. Дазвольце прыведзеную думку ілюстраваць такім прыкладам: каханьне,—колькі яно выклікае розных перажываньняў і настройаў—то пяшчотна-ласкавых, то гнеўна-ненавісных, то радасна-сьветлых, то маркотна-хмурых, якім Гэнрых Гэйнэ прысьвяціў большую частку ўсёй сваёй задушэўнай лірыкі. Так і з другімі праявамаі, ці то суб'ектыўнага, ці то зьнешне-об'ектыўнага парадку. Вось чаму ў poetaў і зьяўляюцца вершы, хоць хроналёгічна часамі і далёкія, але арганічна зьвязаныя між сабою. Адсюль патрэба групаваць гэтыя вершы ў цыклі, разьдзелы і якраз

не па хронолёгічнаму прынцыпу, а па прынцыпу ўнутранага сваяцтва—лірычнай радні вершаў, а ўжо пасля гэтых цыклі, разьдзелы ізноў-жа ў пэўнай кампозыцыйнай паступовасьці групуюцца ў асобныя зборнікі, кнігі. Вось чаму кніга лірыкі павінна зьяўляцца ня простым, не выпадковым зборам вершаў, у якім папала парадку, але, як і сам верш, нечым арганічным, суцэльным і закончаным.

У складаньні кнігі лірыкі выяўляецца творча-будаўнічая воля поэты. Кожны poeta, які хоча прыдаць сваёй кнізе лірыкі архітэктонічную стройнасьць, шмат павінен падумаць над цыклізацыяй сваіх вершаў і над загатоўкамі гэтых цыкляў, а таксама і над загатоўкам самой кнігі. Бо гэтыя загатоўкі павінны зьяўляцца трапнай характарыстыкай цыклю або цэлай кнігі.

Апрача падзелу на цыклі, амаль кожная кніга лірыкі яшчэ мае прадмову,—часамі ў прозаічнай, а часамі ў вершаванай форме. Зьмест гэтых прадмоў бывае рознастайны: то ў ёй poeta вызначае гісторыю кнігі, то часамі яе формальна-мастацкую праграму, то аўтахарактарыстыку, то прысьвечаньне, то што-небудзь іншае. За прадмовай часта ідзе ўступны верш, які зьяўляецца агульным звязном для ўсіх цыкляў кнігі, яго прынята называць увэрцюрай. Бывае часта, што кніга лірыкі заканчваецца асобным самастойным вершам, які называецца фінальным. У увэрцюры і фінальным вершы poeta стараецца сабраць характэрныя фарбы і колеры, акорды і гукі з усіх цыкляў. Яны зьяўляюцца нярэдка найвышэйшай нотаю лірычнага гучаньня кнігі. Часамі здараецца, што і паасобныя цыклі кнігі маюць увэрцюру і фінальны верш. Значае месца ў архітэктоніцы цыкляў, але найчасцей паасобных вершаў, займаюць так званыя эпіграфы. Яны бываюць дваякага роду: або з сваіх уласных вершаў, або з вершаў іншых поэтаў. „Бязумоўна, не заўсёды poeta, складаючы сваю кнігу лірыкі, мае на ўвазе такія сур'ёзныя архітэктонічныя заданьні, але-ж і нельга іх зусім адмаўляць“ (*А. Барысэўскі*).

Прадметам майго артыкулу якраз і зьяўляецца разгледзіць з гэтага пункту погляду „Вянок“ Максіма Багдановіча.

Максім Багдановіч—адзін з найвялікшых поэтаў пары адраджэньня ў беларускай літаратуры. Ён у сваёй поэзіі паказаў ня толькі хараство, красу роднай яму краіны Беларусі, якую ён так задушэўна, шчыра і моцна кахаў; ён ня толькі яе абвёў глыбока-лірычнымі песьнямі,—але ён таксама ў сваёй поэзіі адбіў і агульна-людзкія імкненьні і настроі. Ён і самыя ўзвышаныя і самыя звычайныя будзённым рэчы, калі яны рабіліся прадметам яго творчасьці, умеў заўсёды густоўна, памастацку выявіць,—гэта адна з характэрных рыс яго творчасьці. У яго поэзіі беларускае мастацкае слова стала пералівацца адценьнямі ўсіх колераў сучасных яму дасягненьняў заходня-эўропэйскіх літаратур у асобе школ: імпрэсыянізму і сымбалізму. Хоць, праўда, можа гэта стыхія была крыху чужая для тагочаснай беларускай поэзіі. Але-ж формальна-мастацкія асаблівасьці поэзіі М. Багдановіча далёка ня вычэрпваюцца гэтым,—яны куды больш рознастайны. Ён унёс у нашу поэзію і стыхію сьвежую, самабытна-беларускую, аб якой гутарка будзе ніжэй. Ён падарыў беларускай літаратуры ўзоры мастацкіх перакладаў, пачынаючы з твораў антычных поэтаў і канчаючы творами францускіх сымбалістых. Ён ахмяляўся творами вялікіх поэтаў,—яны былі для яго заўсёды асалодай, уцехай у цяжкія хвіліны жыцьця. Ён гаварыў: „калі сумна, бяры з якіх-небудзь клясыкаў вершы, дэкламуй сам сабе, тады зробіцца лёгка на душы, знойдзеш уцеху“. Ён сваёй творчасьцю блізкі, родны і дарагі нашаму пакаленьню. Ён сказаў у ёй аб жыцьці Беларусі, а сам адышоў ад гэтага жыцьця,

Ён пачаў тварыць, калі меў усяго 15 гадоў, а ўжо ў 25 год (25 мая 1917 г.) яго адзінокага пахавалі на чужыне. Якраз 25 мая 1927 году спаўняюцца дзесятыя ўгодкі са дня яго сьмерці. Гэні яго творчага духу не расьцьвіў поўнай красой, жыцьцё яго замарозіла ў юнацтве. А ён марыў, марыў аб тым, каб найхутчэй Беларусь узгадавала гэнія слова, „які-б паказаў свайму народу ня толькі красу роднай мовы, але даў-бы творы з агульна-людзкімі цэннасьцямі, каб знаньне творчасьці нашага гэнія было абавязковым для кожнага культурнага чалавека ўсяго сьвету“. Уміраючы, ён цешыў сябе адным, што мае „Вянок“, пра які напісаў, ужо канаючы, такі верш:

У краіне сьветлай, дзе я ўміраю,
У белым доме ля сінняй бухты
Я не самотны, я кнігу маю
З друкарні пана Марціна Кухты.

Вось і зьвернемся да разгляду „Вянка“, які вышаў з друку ў 1913 годзе—на 21 годзе жыцьця Максіма Багдановіча.

Перш за ўсё зьвернемся да вонкава друкарскай кампазыцыі: гэта да вокладкі, тытульнай і да першай пасья тытульнай старонак. На вокладцы мы бачым нейкі нявыразны малюнак, які напамінае сабою крыху вянок, у сярэдзіне якога такія словы: *Максім Багдановіч. Вянок*. На тытульнай старонцы апрача назвы ёсьць і знак „лебедзь“. На першай-жа старонцы пасья тытульнай такі надпіс: *Вянок на магілу С. А. Палуяна († 8 красавіка 1910 г.)*. Здавалася-б на першы погляд, што ўсё гэта ня мае беспасрэдных адносін да характарыстыкі кнігі лірыкі. Але-ж у даным выпадку пададзенае вышэй набывае некаторую актуальнасьць, заслугоўвае ўвагі, і вось чаму:

„У часе набору „Вянка“, перад падрыхтоўваньнем першага аркушу, Вацлаў Іваноўскі і Іван Луцкевіч (беларускія культурныя дзеячы) дасталі яшчэ нейкую суму грошы ад княгіні Магдалены Радзівіл на выданьне беларускіх кніжак. Пастаноўлена было паказаць выдавецкую спраўнасьць перад княгіняй, і дзеля гэтага на агалоўнай балоне памешчаны быў „лебедзь“, што мела азначаць гэрб Завішаў (Магдалена Радзівіл з дому Завішанка). Рысунак на акладку даў я (Ластоўскі) са свайго сабраньня. Гэты рысунак у 1905 годзе зрабіў адзін з вучняў (ня памятаю яго прозьвішча) Шпыгліцаўскай школы. Рысунак напамінае крыху вянок, дзеля гэтага я і пастанавіў, карыстаючыся правамі выдаўца, дапісаць на кніжцы, да аўтарскага, яшчэ і свой агалолак „Вянок“. Выходзіла ня згорш: „Вянок—кніжка выбраных вершаў“. А каб апраўдаць перад чытачамі, чаму названа кніжка: „Вянок“, я на першым, пасья агалоўку, лісьце памясьціў разьясненьне: „Вянок на магілу С. А. Палуяна († 8 красавіка 1910 г.)“. Зрабіў я гэта бяз ведама аўтара, але асноўваючыся на яго сардэчным адношаньні да нябожчыка Палуяна. Між іншым, калі кніжка вышла, М. Багдановіч быў вельмі здаволены з майго помыслу, што выразіў у форме падзякі вершам.“

С. Е. Палуян быў глыбока-лірычны poeta ў пару яшчэ юнацкай творчасьці М. Багдановіча. Між абодвума poetaмі, як відаць, была блізкая таварыская сувязь, бо мы нават і ў „Вянку“ на 59 стар. знаходзім цікавы верш, прысьвечаны С. Е. Палуяну, у якім яго поэзію параўноўвае з зоркай, што „у цемні ляціць, усіх чаруючы сьветам сваім.“

Усе вершы ў „Вянку“ М. Багдановіч разьбіў, згодна тэматычным асаблівасьцям, на восем цыкляў-нізкаў: 1) нізка вершаў „У зачарованым царстве“, 2) нізка вершаў „Згукі бацькаўшчыны“, 3) нізка вершаў „Старая Беларусь“, 4) нізка вершаў „Места“, 5) „Думы“, 6) нізка вершаў „Вольныя думы“, 7) нізка вершаў „Старая спад-“

чына“ і 8) „Мадонны“. Усе гэтыя цыклі-нізкі аб'яднаны агульнай назвай „Малюнкi і сьпевы“, пад якой такі эпіграф:

Этот листок, что иссох и свалился,
Золотом вечным горит в песнопеньи.

А. Фет.

„Вянок“ пачынаецца ўступным вершам-увэрцюрай, у якой poeta зьвяртаецца да чытача з аўтахарактарыстыкай свайго зборніку:

Вы, хто любіце натрапіць
Між страніц старых, пажоўклых
Кнігі, ужо даўно забытай,
Блеклы высахшы лісток,—
Паглядзіце гэты томік:
Засушыў я на паперы
Краскі, сьвежыя калісьці,
Думак шчырых і чуцьця.

І сапраўды, аўтахарактарыстыка праўдзівая. Бясспрэчна, у „Вянку“ засушаны сьвежыя краскі, сабраны шчырыя думкі і глыбокае пачуцьцё поэты.

Зьвернемся-ж зараз да архітэктонічнага строю паасобных цыклі-нізкаў.

Першай ідзе нізка вершаў „У зачарованым царстве“, якая мае такі эпіграф:

O voi ch' avete gl'intellelli sani,
Mirate la dottrina, ches' asconde
Sotti 'l velame degli versi strani.
Dante, Inf. IX.

Вы, што здаровае маеце разуменьне,
Прыгледзьцеся к навуцы, што хаваецца
Пад вэлюмам вершаў дзівосных.
Дантэ, пекла IX.

У гэтай нізцы вершаў, апрача агульнага эпіграфу з Дантэ, ёсьць яшчэ эпіграфы і да паасобных вершаў; так верш: „Прывет табе жыцьцё на волі!“, мае эпіграф:

Оглянись, и мир вседневный
Многоцветен и чудесен.
А. Фет.

Як гэты так і ўсе іншыя эпіграфы ў М. Багдановіча не зьяўляюцца выпадковымі,—яны зьліваюцца, гучаць у унісон з настроем і зьместам вершу. Сапраўды, ці-ж не адчуем шматфарбнасьці, калі чытаем такія строфы:

Прывет табе, жыцьцё на волі,
Над галавой—дубоў павець,
Віднеюць неба, зоры, поле
Праз лісьцяў сець.

Або з другім эпіграфам з гэтай нізкі да вершу: „Плакала лета, зямлю пакідаючы“:

Цветы осенне милей
Раскошных первенцев полей.
А. Пушкін.

Ці-ж ня зьліўся наш poeta ўсімі перажываньнямі сваёй душы, калі з-пад яго пярэ зьявіліся такія поэтычныя, але разам з тым і глыбока-трагічныя радкі, як:

Кветкі асеньнія, родныя, бледныя!
Выраслі вы, каб ураз-жа і згинуць.
Можа таму то душа надарваная
Гэтак любоўна вянок з вас сплятае.

Няйначы, тады ён ужо адчуваў у кветках асеньніх сваю надарваную душу і таму так любоўна вянок з іх сплятаў.

Далей, трэцім эпіграфам, зьяўляецца эпіграф:

Polataj nad groby,
Piosenka zaloby.

Zygliniski.

да вершу „Разрытая магіла“. Тут-бы можна было сказаць тое-ж самае, што адносна і першых двух эпіграфаў.

Чацьвертым эпіграфам ідзе:

De la musique avant toute chose.

P. Verlaine.

Музыкі перш за ўсё.

П. Вэрлен.

да вершу „Маёвая песня“. Цікава тое, што М. Багдановіч насіў ня толькі глыбокія перажываньні ў сваёй душы, але меў вельмі ўтончаны поэтычны слух, уласьцівы далёка ня кожнаму поэту. Дзякуючы яму, ён улаўлівае музыку „сінякрылага матылька над белым пухам вішняў“:

Навакол усё паветра
Ў струнах сонца залатых,—
Ён дрыжачымі крыламі
Звоніць ледзьве чутна ў іх.

І ліецца хваляй песня,—
Ціхі ясны гімн вясьне.
Ці ня сэрца напявае,
Напявае яго мне?

Ці-ж не апраўданы эпіграф:

„Музыкі перш за ўсё“?

Пятым і апошнім эпіграфам у гэтай нізцы ідзе эпіграф з Сюльі Прудома да „Романсу“.

Quand luira cette étoile, un jour
La plus belle et la plus lointaine,
Dites—lui qu' elle eut mon amour,
O, derniers de la race humaine.

Калі тая засьвеціцца зорка,
Што за ўсё прыгажэй і найдалей,
Вы—апошнія з роду людзькога,
Ёй скажэце: кахаў яе я.

Сюльі Прудом.

Ён таксама ў поўнай сугучнасьці з вершам.

Ці-ж адпавядае назва „У зачарованым царстве“ колёрыту і зьместу гэтай нізкі? Перш за ўсё, мы ў гэтай нізцы знаходзім такія вобразы як: лясун, русалкі, вадзянік, зьмяіны цар. Ці-ж гэта вобразы рэальнага жыцця? Бязумоўна—„Зачарованага царства“. І гэтыя вобразы ў тэматычнай кампазыцыі вершаў не зьяўляюцца пабочнымі, а зьяўляюцца як вобразы мастацкага ўвасабленьня лірычнага жыцця поэты; даюцца яны ў мастацка-суцэльнай закончанасьці. Колёрыт вершаў гэтай нізкі таксама з зачараванага царства:

Чуеш гул?—Гэта сумны, маркотны лясун
Пачынае няголасна граць:
Пад рукамі яго разважаючы сум.
Быццам тысяча крэпка нацягнутых струн,
Тонкаствольныя сосны звявіняць.

У яго гэтакія малюнкі выходзяць надзвычай мастацкімі, ад іх па-вявае сапраўды сыцюдзёна-цнатлівай красой, чыстым хараством. Яму

ўдаецца ў аднэй-дзвюх строфах даць цэлы малюнак, поўную політуру фарбаў, цэлую гаму перажыванняў. Для ілюстрацыі возьмем верш „Над возерам“:

Сонца ціха скацілася з горкі;
Месяц белы заплаканы сьвещіць,
Аглядае бахматыя зоркі,
Цягне з возера срэбныя сечі.
Ў іх русалкі заблуталі косы,—
Рвуць і блытаюць срэбныя ніці.
Ноч плыве над зямлёй, сее росы,
Ноч шапоча русалкам: „засьніце“.

Дзе першакрыніца, генэтычнасьць такіх мотываў у поэзіі М. Багдановіча?—Вядома, ня ўплывы чужаземных літаратур, а беларуская народная творчасць, з сваёй багатай міфалёгіяй. Народную творчасць М. Багдановіч добра ведаў,—ён па ёй вывучаў і беларускую мову. Навеяць-жа такія мотывы маглі яшчэ і этнографічныя працы яго бацькі. Аб унутранай стыхіі беларускай поэзіі М. Багдановіч разважаў так:

„Край беларускі лясісты і балотісты. Вось нам і трэба стварыць поэзію лесу, поэзію дрыгвы. Украінская стыхія—стэп, у нас наша стыхія—пушча і балоты. Тут ёсць свая адменная краса, адменная рытміка. Трэба іх падгледзіць, знайсці і вынесці на шырокі сьвет“...

Зараз праройдем да другой нізкі вершаў „Вянка“—„Згукі бацькаўшчыны“. Усе вершы гэтай нізкі прасякнуты глыбокім сацыялёгічным зместам. Тут мы ня маем эпіграфаў з другіх поэтаў. Ды цяжка мусіць было-б наогул адшукаць такія радкі ў чужаземных літаратурах, якія-б маглі зьліцца ў адно з „згукімі бацькаўшчыны“—Беларусі: з сацыяльна-нацыянальнай нядоляй, сумам, сьлязьмі, жалем, болем і г. д. Эпіграфам для гэтай нізкі зьяўляецца нядоля самога жыцця. Тут poeta непасрэдна з самога жыцця змаляваў: як „ўся ў сьлязах дзяўчына хіліцца да тына“, як „каля сьцежкі пахіліўся явар да каліны“, як кувае „шэрая зязюля сумным гукам у бары“, як „у панурай, цеснай хаце хлопец памірае“, як „сэрца ные, сэрца кроіцца ад болю“, як „у чыстым полі вецер вее, павявае“, як „пра няшчаснае каханьне нехта запявае“, і г. д.

Калі мы бачылі, што ў нізцы вершаў „У зачараваным царстве“ М. Багдановіч адчуваў унутраную стыхію беларускай поэзіі, дык ён у гэтай нізцы падыходзіць да беларускай формальна-мастацкай стыхіі, ён тут беларускую поэзію пачынае выводзіць на яе „Забыты шлях“, аб якім пазней у вадным з сваіх артыкулаў пісаў:

„І ўсё-ж, хоць многа шляхоў прайшла пры сваім разьвіцці наша поэзія, але адзін дасюль яшчэ абмінае яна,—свой родны, беларускі шлях, праложаны праз соткі год народнай песеннай працай. Сотні год народ вытвараў сваю поэзію, вырабляў прынаджаныя да сваёй душы вобразы, параўнаньні, эпітэты, сюжэты, творчыя падыходы. А чым нашы песняры скарысталіся са ўсяго гэтага? Бадай нічым“ *).

Толькі ён сам, у апошнія гады сваёй творчасці, вышаў на гэты „Забыты шлях“, падарыўшы беларускай найноўшай поэзіі, дасканальныя ўзоры вершаў на беларускі лад. Ён гэтым увёў сьвежую стыхію і ўласьціваю якраз нашай поэзіі—стыхію мастацкага фольклёрызму. Гэтыя абедзьве нізкі вершаў адна другую дапаўняе: першая вызначае ўнутраную, а другая формальна-мастацкую стыхію поэзіі М. Багдановіча.

*) „Забыты шлях“—„Вольная Беларусь“ 1918 г., № 15.

Максім Багдановіч першы раз прыехаў на Беларусь і якраз у Вільню ў 1911 г. Яму тут сярод працаўнікоў „Нашай Нівы“ ўдаецца бліжэй пазнаёміцца з беларускай этнографіяй і гісторыяй. „Асабліва глыбокае ўражаньне на Багдановіча зрабілі рукапісы старасьвецкіх славянскіх кніг, а так-жа слупкія паясы, якія ён некалькі разоў пераглядаў“.

„Гэта ёсьць фундамент нашага адраджэньня! Гэта і за тысячу гадоў будзе сьведчыць за нас!“—казаў М. Багдановіч аб помніках нашай старасьвецкай культуры. Ня меншае ўражаньне на яго зрабіла і Вільня.

Лета гэтага году яму ўдаецца правесці ў аднэй вёсцы на Віленшчыне. Не змарнаваў М. Багдановіч там дарма часу,—з-пад яго пярэзьяўляюцца тры новыя нізкі вершаў „Старая Беларусь“ „Места“ і „Мадонны“.

Да нізкі вершаў „Старая Беларусь“ ён бярэ эпіграф з Я. Купалы:

Ўсё прайшло мінула,
Як і ня было,
У канцох паснула,
Зельлем зарасло.

І вось ён гэта мінулае, якое „у канцох заснула“, уваскрашае, прымушае нанова жыць у сваіх вершах, як: „Летапісец“, „Перапішчык“, „Кніга“, „Слупкія ткачы“, „Безнадзейнасьць“ і ў іншых, ад якіх сапраўды павявае жыццём старасьветчыны, з яе летапісцам „у манастырскіх мурах“, які верыць, што ўсё мінулае

... у сламінах, устане, ажыве,
Калі знойдуць яго няхітрае пісаньне;

з яе перапішчыкам, які:

На чыстым аркушы, прад вузенькім вакном,
Прыгожа літары выводзіць ён пяром,
Ўстаўляючы паміж іх чорнымі радкамі
Чырвоную страку; усякімі пьвятамі
Рознакалёрнымі галоўкамі зьвяроў
І птах нявіданых, спляценьнем завіткоў
Ён пакрашае скрозь—даволі ёсьць знароўкі—
Свае шматфарбныя застаўкі і канцоўкі,
І загалюкі ўсе,—няма куды сьпяшыць!

з яе залатымі паясамі, з яе слупкімі ткачыхамі, рука якіх, забыўшыся, тчэ

Заміж пэрсідзкага узору
Цьвяток радзімы васілька.

Так старасьветчына паўстае перад намі ў гэтай нізцы ў павольным, статычным рытме, што сапраўды адпавядае зместу і настраёвасьці саміх мотываў, і мы адчуваем сапраўды „як вее сьвежасьцю яе краса жывая!“

Нізка вершаў „Места“ мае такі эпіграф:

Ты—чароватэль неустанный,
Ты—не слабеючий магнит,
В. Брусаў.

Гэта нізка мае і свой уласны ўступ, сваю увэрцюру, у якой паэта зазначае на зьмену мотываў сваіх песень, як мотывы вясковыя дапаўняюцца мотывамі гарадзкімі, у якіх ёсьць свая ўласьцівая краса, якой „іскры жала“ ён адчувае; дазвольце-ж поўнасьцю прывесці гэту увэрцюру:

Зьвярнуў калісь Пэгас на вулкі
З прывольных палявых дарог,—
І п акаціўся топат гулкі
І іскры сыпнулі з-пад ног.

У грудзі кволяя запала
Дачка каменяў, места мне.
Пачую я тэй іскры жала,
І верш аб месцы з сэрца мкне.

М. Багдановіч умелым седаком праехаўся на златагрывым пэгасе па вулках Вільні; сапраўды „іскры сыпнулі з-пад ног“. Ён праехаў на іх шпарка, але здолеў, хоць мо' па імпрэсіяніску, накідаць штрыхі малюнкаў Вільні на шырокае палатно сваёй поэзіі з іхняй каляровасцю, імклівасцю і дынамічнасцю:

Ліхтарняў сьвет у сіняй вышыне...
Вітрыны... мора вывесак... як плямы,
Анонсы і плякаты на сцяне.
Кіпіць натоўп на жорсткім вулак дне!
Снуюць хлапцы, суючыя рэкламы...
Разношчыкі крычаць ля кожнай брамы...
Гул, гоман, гул,—усё ракой імкне.

Ён заслужыў гэтай нізкай права на першае месца ў беларускай поэзіі, у разьвіцьці яе урбанічнай плыні. Вызначыўшы ў першых дзвёх нізках стыхію сваёй поэзіі, М. Багдановіч у другіх дзвёх нізках даў зарысоўкі старой і новай ужо гарадзкой Беларусі. За імі, як трэба было чакаць, ідуць дзве нізкі вершаў, па характару свайму больш суб'ектыўныя, чым папярэднія. Але і ў іх poeta не замыкаецца ў сваё ізоляванае ад жыцця „я“,—ён звязвае іх найчасцей з грамадзкім станам сваёй краіны.

Пятай нізкай вершаў, будзе нізка „Думы“, да якой М. Багдановіч узяў два эпіграфы—першы:

З Израилем певцу один закон:
Да не творит себе кумира он.
Е. Баратынскі.

Другі:

De quelque mot profond homme est le disciple.
Усякі чалавек—вучань якогасці глыбокага слоўца.

Думы агортваюць М. Багдановіча ў кожным вершы гэтае нізкі, і ў кожнай з іх затоена „глыбокае слоўца“; ён задумваецца над зорамі яснымі ў сінім прасторы:

Што-ж там яны, ясныя, бачаць?
Чаго ўсё дрыжаць і дрыжаць?..

Ён задумваецца над родным краем, дзе „сьціснула гора дыханьне ў народзе“, і ставіць знак запытаньня:

Брацьця! Ці зможам грамадзкае гора?
Брацьця! Ці хваце нам сілы?!

Ён верыў у дзень вызваленьня:

Ён, гэты дзень, яшчэ настане,
І ачуняе старана!

І верыў, што будзе канчатковая перамога за гэтым днём. Але ўсё-ж у яго „думах“ адчуваецца нейкая двуіснасьць, пачатак інтэлекту і эмоцыі:

Думкі з розуму ліюцца.
Пачуцьцё з душы бяжыць.

Верш з гэтай нізкі „Жывеш ня вечна чалавек“ мае эпіграф:

... passe sans laisser même
Son ombre le mur.
... праходзіць, ня кідае нават
І ценю свайго на сцяну.
Віктар Гюго.

Ня менш цікавым за эпіграф зьяўляецца і сам верш, прысьвечаны жыццю чалавека, які павінен жыць „і цэльнасьці шукаць“, але

жыць так, каб перажыць „у момант век“. Хіба такім шчасліўцам быў наш пясняр, які ў родным краі шукаў „жывой вады“, каб ёю загаіць сваю хворую душу, якая перажыла „у момант век“. Ён, як чулы пясняр, ведаў такія перажыванні, але-ж павінен ведаць і кожны пясняр, каб сваімі песьнямі „збудзіць сьвятое сумленьне“.

Далей за „Думами“, ідзе нізка вершаў „Вольныя думы“, да якой узяты такі эпіграф з Гэйнэ:

Meine Bitterkeit kommt aus den Gall
äpfelt meiner Tinte, und wenn Gift in
mir ist, so ist es doch nur Gogengift.

Горкасьць мая паходзіць ад альясавых арэшкаў майго атраманту, і калі ў мне самым атрута ёсьць, то гэта толькі адатрута.

Гэйнэ.

Гэта невялічкая нізка ўсяго з 7-ёх вершаў мае сваю увэрцюру, у якой поэта дае характарыстыку сваім песьням „Вольным думам“, увэрцюра, якая павінна зьявіцца запаведзьдзю для кожнага песьняра, вось яна:

Я думы, ня скутыя путамі,
Тут перад вамі вываджу,
А проці ганеньня кажу:
Хваробы лечаць і атрутамі.

Сёмай нізкай вершаў зьяўляецца—„Старая спадчына“; яна мае эпіграф:

Мы зерна древния лелеем,
Мы урожай столетий жнем.

В. Брусаў.

Які-ж плён сталеццяў пажаў М. Багдановіч у гэтай нізцы сваіх вершаў? Сапраўды, плён багаты,—ён прынёс у беларускую поэзію сьпелае калосьсе гэтага плёну, ён іх нажаў у клясычнай поэзіі. Ён першы нашай поэзіі падарыў канонічныя клясычныя формы: панта-мэтры, сонэты, трыолеты, рондо, октавы, тэрцыны, якія знайшлі сабе месца ў гэтай нізцы і з якімі яго верш пачаў пералівацца на новыя лады.

Ён быў у захапленьні ад гэтых клясычных форм, ён гэтае захап-леньне выказаў у сваім вершы „Тэрцыны“.

І вось зьявнуўся я к рандо, сонэтам,
І бліснуў ярка верш пануры мой:
Як месяц зіхаціць адбітым сьветам,
Так вершы зьяюць даўніх форм красой!

А якія цікавыя ён узяў эпіграфы да сваіх сонэтаў:

Да першага: Un sonett sans défaut vaut seul un long poëme.
Адзін сонэт без дакору варт доўгай поэмы.

Буалё.

Да другога: Ne ris point du sonnet, o critique moqueur.
Ня сьмейся з сонэту, о крытык—пасьмешнік.

С. Боб.

Або да трыолету:

Красавец юный триолет.

К. Фафанаў.

Апрача вершаў на клясычныя формы, у гэтую нізку ўвайшлі пераклады з грэцкай і украінскай поэзіі.

Восьмай і апошняй нізкай у „Вянку“ ідзе нізка „Мадонны“;
у гэтую нізку ўваходзіць верш „У бёсцы“ з эпіграфам:

Luken coeli. sancta rosa!
Сьвет нябёс, сьвятая ружа!

А. Пушкін.

і вершаванае апавяданьне „Вэроніка“ з эпіграфам:

E un pensier del mio caro.
Яна — выдумка маёй галавы.

Джыованьні.

Абедзьве гэтыя рэчы поэтаю напісаны ў 1911 г., летам, калі ён жыў на вёсцы. Цікава адзначыць тут тое, што ў гэтых вершах адчуваецца ўжо захапленне поэты жанчынай-маткай:

*І душы мацярэй нас могуць чараваці;
Вышэйшая краса — ў іх злітнасьці жывой.*

Ён у Вэроніцы бачыць „двойной красы аблік адзіны“: постаць дзяўчыны і рысы маткі; ён перад гэтай двуіснасьцю схіляўся „і конь крылаты да Парнаса“ яго „дух імчаў тады“. На гэтай нізцы апушчаецца заслона „Вянка“.

Адчуваецца, як быццам абасоблена стаіць ад іншых нізкаў-вершаў апошняй нізка; адчуваецца, як быццам некаторая адсутнасьць у гармонічнасьці тэматычнай кампазыцыі, як быццам нечага не хапае для арганічнасьці і суцэльнасьці. Крыху зьяўляецца незразумелым такі мотыў, як захапленне жанчынай-маткай.

Зараз нам ужо з розных крыніць вядома, што М. Багдановіч напісаў быў нізку вершаў „Каханьне і сьмерць“, якую хацеў зьмясьціць у „Вянку“ перад цыклем „Мадонны“. Гэтай нізкі вершаў асноўным мотывам зьяўляецца — жанчына-парадзіха, жанчына-матка, якая ў мучэньнях памірае, даючы жыцьцё дзіцяці.

Некаторыя блізкія таварышы М. Багдановіча, напрыклад, як З. Бядуля, перадаюць такую характэрную біяграфічна-псыхалёгічную рысу поэты: яму больш падабалася цяжарная жанчына, як дзяўчына, бо ён бачыў у ёй пачатак новага жыцьця, ён яе ідэалізаваў, вось чаму нямала ён ёй і прысьвяціў сваіх вершаў. Хутчэй за ўсё вершы з такімі мотывамі ў яго зьяўляюцца адзнакай псыхалёгічнай, чым літаратурнай.

Таксама некаторыя крыніцы яшчэ гавораць і аб тым, што „Вянок“ хацеў поэт папоўніць і перакладамі з Вэрлена, але паколькі яны не ўвайшлі, дык на іхнім разглядзе спыняцца ня будзем.

Каб знайшлі сабе месца і гэтыя нізкі, „Вянок“ набыў-бы большай архітэктонічнай закончанасьці.

Тагды-б ён быў сплечены з дзесяці красак, і набыў-бы сымбальнае значэньне ў адносінах да жыцьцёвага шляху творчасьці М. Багдановіча. Дзесяць цыкляў-нізак сымбольшвалі-б сабою дзесяць гадоў, якія поэт аддаў для поэзіі.

Зробім-жа цяпер некаторыя падагуленьні і вывады. „Вянок“ складаецца з васьмі трапна названых і бездакорна скампанаваных цыкляў вершаў; ён мае агульную для ўсіх цыкляў увэрцюру, апрача агульнай, ёсьць яшчэ дзьве увэрцюры да паасобных цыкляў: адна да цыклю „Места“, а другая да цыклю „Вольныя думы“. Усе цыклі аб'яднаны агульнай назвай „Малюнкі і сьпевы“. Эпіграфаву да паасобных цыкляў сем, а да паасобных вершаў адзінаццаць; яны ўзяты з пятнаціці поэтаў: з Дантэ, П. Вэрлена, С. Прудона, В. Гюго, Г. Гэйнэ, Буалё, Боба, Джыованьні, Я. Купалы, Жыглінскага, А. Пушкіна, А. Фэта, В. Брусава, Е. Баратынскага і К. Фафанава, з якіх восем

зьяўляецца прадстаўнікамі заходня-эўропэйскай літаратуры: французскай, італьянскай, нямецкай, адзін—з беларускай, адзін—з польскай і пяць з расійскай літаратуры. Гэтыя рознастайныя эпіграфы прыдаюць ня толькі архітэктонічнасці „Вянку“, але яны гавораць і за тое, што наш паэта цікавіўся ўсімі літаратурамі і што ён меў шырокую літаратурную асьвету. З іх мы можам бачыць, што ў творчасці М. Багдановіча жылі і раўналежна разьвіваліся дзьве плыні: плынь узораў клясычнасці формы і думак і плынь самабытная, плынь родных крыніц—народнай творчасці. Ён гэтыя плыні ўмеў пагадзіць, умеў прыдаць ім асаблівай мастацкасці, гарманічнасці і сугучнасці, што надае „Вянку“ ня толькі мясцовае нацыянальнае значэнне, але, бязумоўна, і больш шырэйшае; ён уносіць і некаторую сьвежую плынь у заходня-эўропэйскую літаратуру апошніх часоў.